

gran cantidad de asentamientos urbanos y rurales, que gracias al comercio y la pesca se desarrollan hasta el siglo VII.

El presente volumen es, hasta la fecha, el último trabajo que engloba parte del conjunto de ciudades y problemas más conocidos y que más interés suscitan entre los investigadores dedicados a este campo científico, que desde hace ya algunos años está ofreciendo una imagen de la ciudad más cercana a la realidad y permite ahondar en el significado de las transformaciones del paisaje urbano entre el final del mundo romano y el inicio del medieval.

Aaron López Batlle

SANCHO I PLANAS, Marta (dir.), *Mur, la història d'un castell feudal a la llum de la recerca històrico-arqueològica*, Garsineu Edicions, Tremp, 2009, 346 p., ISBN: 978-84-96779-50-1.

Fa uns trenta anys vaig visitar per primera vegada el castell de Mur. Era un mes de juliol i participava en les excavacions que el Dr. Manuel Riu dirigia a Castelló Sobirà de Sant Miquel de la Vall. Aleshores ja tenia coneixement de la importància de les restes arquitectòniques d'aquest castell. Tanmateix, la seva visita em va impressionar molt. Alhora, vaig quedar sorprès que fos encara tan poc conegut, tan poc estudiat i que fos tan difícil d'arribar-hi. Després hi he anat moltes altres vegades, molts cops amb els estudiants de la universitat. He pogut valorar els canvis que s'hi han produït: la seva restauració i la millor facilitat per a arribar-hi. També he tingut coneixement de les diverses campanyes que s'hi han fet al llarg d'aquests darrers anys. Aquest llibre és precisament i alhora un estudi aprofundit del castell i un estudi fruit de les excavacions que s'hi van dur a terme entre els anys 1997 i 2002. Cal celebrar la publicació d'un estudi acurat com aquest amb relació a un edifici tan excepcional com el castell de Mur, situat a la comarca del Pallars Jussà. Aquesta fortificació, que es pot considerar un model dels castells que es feren al segle XI, es mereixia una recerca àmplia i profunda com aquesta.

El volum ha estat dirigit i coordinat per Marta Sancho, professora de la Universitat de Barcelona, que ha dut i està duent a terme notables excavacions, sobretot en aquesta comarca del Pallars Jussà (la Fabregada i els Altimiris). El llibre té un pròleg de Teresa Vinyoles que, com a historiadora medievalista, fa una acurada valoració dels mèrits de l'obra. En el volum també hi han col·laborat Pau Castell, Jordi Serra, Cèlia Segovia, Núria Revilla, Sílvia Valenzuela, Lúcia Colominas, Xavier Oms, Mario Orsi, Walter Alegría, Sílvia Marín, Maria Lafuente i Bibiana Agustí, molts dels quals van participar en les excavacions i després han redactat un capítol amb relació a cadascun dels temes que calia estudiar. S'ha produït una encertada continuïtat entre els que van dur a terme l'excavació i els que n'han publicat els resultats.

Aquest volum ens aproxima al territori, a l'edifici, a la història d'aquest castell i després ens endinsa en un estudi detingut dels diversos milers d'objectes que s'hi van trobar al llarg de les sis campanyes d'excavació. Després del pròleg de Teresa Vinyoles, hi ha una introducció de Marta Sancho i un apartat preliminar de Pau Castell, dedicat a valorar la importància d'aquesta excavació en la formació, com a historiadors i com a arqueòlegs, de tots els que hi participaren.

La primera de les tres grans parts en què es divideix aquest llibre és dedicada d'entrada a presentar-nos el territori de Mur, des d'un punt de vista geogràfic i històric. El capítol tercer d'aquesta primera part se centra en l'anàlisi de les característiques de l'edifici, per fora i per dins; les característiques del registre arqueològic i també les diverses etapes en què hi hagué una ocupació de la fortificació, aspecte fonamental a l'hora d'entendre les estructures de l'edifici, així com els materials trobats al llarg de les sis campanyes d'excavació esmentades. Com es diu a les conclusions, «l'arqueologia ens ha mostrat una fortificació construïda fonamentalment al segle XI, a partir d'un projecte constructiu ben planificat des d'un bon principi, que partia de l'existència d'una torre al voltant de la qual s'aixecà un mur que defineix l'àmbit castral». Aquest segle XI és l'època d'Arnau Mir de Tost. Al segle XII, s'hi feren algunes reformes que permeteren organitzar la zona d'hàbitat de la fortificació de manera definitiva. Tanmateix, vers l'any 1300, la fortalesa s'abandonà i només fou ocupada novament en dos moments del segle XV. És important tenir-ho present, perquè molts dels materials que s'hi van trobar durant les campanyes d'excavació (armament, jocs, material ornamental, monedes, ceràmica decorada, etc.) corresponen precisament a aquesta darrera etapa d'ocupació, que podem relacionar amb les guerres que hi hagué al Pallars a la fi de l'edat mitjana.

La segona part del volum rep el títol «L'alimentació, la higiene i el confort» i està dividida en sis capítols. Els dos primers capítols són dedicats a l'estudi de la ceràmica grisa i de la ceràmica vidrada. La ceràmica grisa s'estudia en funció de si es pot datar al segle XI, al XIII o bé al XV (algunes peces no tenen una datació segura). També s'estudia aquesta terrissa d'acord amb la seva forma i la seva funció (olles, gerres, escudelles, cànirs i poals, plats, cassoles, etc.). D'altra banda, pel que fa a les ceràmiques decorades, bàsicament s'estudien les formes en funció del seu ús. S'hi trobaren sobretot peces decorades en blau, amb reflexos metàl·lics i amb una coberta de color melat. Totes aquestes peces de terrissa decorada corresponen a la darrera fase d'ocupació del castell.

El capítol tercer d'aquesta segona part (en realitat sisè del llibre) se centra en l'anàlisi dels ossos d'animal trobats en el decurs de les excavacions fetes en les diverses unitats estratigràfiques. Com s'ha vist en molts altres jaciments europeus, s'hi ha pogut assenyalar un predomini del consum del porc amb relació al segle XI i un predomini dels ossos d'ovins amb relació als estrats datats en les darreres etapes de l'edat mitjana. Després d'aquest capítol, en el llibre, hi ha un estudi dels materials lítics que foren trobats al castell. El capítol següent (el vuitè del volum) és dedicat a la interpretació del que anomenen circuit de l'aigua al castell de Mur. Aquest aspecte ha estat profundament meditat per part dels que excavaren el jaciment, atesa la importància que, com és prou sabut, podia tenir disposar

d'aigua en una fortificació. Fins i tot, a partir del càlcul de les superfícies de les cobertes on es podia recollir l'aigua i d'un càlcul de la pluviositat de l'indret, es conclou la quantitat d'aigua que podia rebre la cisterna, situada sota la torre mestra, en el transcurs de les diverses estacions de l'any. També és interessant la troballa de diverses latrines al castell de Mur, que podem descobrir, així mateix, en altres fortificacions construïdes en aquest mateix segle xi. Finalment, el darrer capítol d'aquesta segona part es dedica a l'emmagatzematge i a la transformació dels aliments. En aquest apartat s'analitzen d'una manera detallada les característiques dels graners que foren trobats al castell, dividits en tres compartiments, com els que s'han descobert en altres jaciments medievals.

La tercera part d'aquesta monografia es dedica a «En la guerra i en la pau: el ferro i altres materials». Aquesta part també s'ha repartit en sis capítols. En un primer capítol s'analitza la funció militar del castell. S'hi descriuen els fragments d'objectes que s'han trobat durant les excavacions, que formaven part de l'armament ofensiu (coltells, espases, projectils...) i defensiu (cotes de malla, escuts...) i dels arreus dels cavalls (estreps i espons). En un segon capítol es fa un estudi acurat dels claus que foren descoberts arran de les excavacions; s'hi diferencien els claus de porta, de construcció, de ferradura, d'arqueta i de grapa. El tercer capítol d'aquesta tercera part (en realitat el dotzè del llibre) és dedicat als jocs. Malgrat que segurament Arnau Mir de Tost, ja al segle xi, jugava als escacs a les cambres d'aquest castell, tots els objectes trobats (daus, taulers, fitxes, tabes...) són del segle xv, del darrer moment en què aquesta fortificació fou habitada.

Els tres darrers capítols d'aquesta tercera part són dedicats a l'estudi d'altres objectes de la vida quotidiana del castell de Mur, al coneixement de les monedes i el material numismàtic i també a l'anàlisi de les restes d'un infant trobades en una de les parets del castell (que s'ha de relacionar amb el darrer moment d'ocupació de la fortificació). Uns aspectes també ben estudiats en aquesta obra són les diverses formes de sivelles, de botons i d'agulles, les peces ornamentals i les denes de collaret. També foren trobades durant l'excavació algunes claus per a tancar els panys de les portes i les arquetes. Així mateix, s'hi descobriren alguns objectes de vidre i d'altres relacionats amb el transport. Es trobaren, per exemple, alguns fragments de ferro de les ferrades, que eren fetes bàsicament de fusta (amb uns cercols de ferro, però) i que, sovint, veiem representades en la iconografia de l'època gòtica.

El volum es clou amb unes conclusions signades per la directora de l'estudi on, entre d'altres coses, es planteja la importància de continuar investigant tot l'entorn de l'indret on s'alça el castell, per tal de conèixer millor altres restes de tipus defensiu, la col·legiata i el poble que nasqué als peus d'aquesta col·legiata i del castell.

Després de fer una excavació, és important publicar-ne els resultats, tal com es fa amb aquest llibre que, a més a més, pretén poder arribar a un públic ampli. Marta Sancho assenyala que «després de sis campanyes d'excavació s'han identificat gairebé 150 unitats estratigràfiques i s'han recuperat més de 25.000 peces de material arqueològic, de les quals prop del 8 % han estat considerades com a material destacat, ja siguin formes ceràmiques de diverses tipologies o materials lítics, metàl·lics, fragments de vidre o restes de fauna». Al

costat d'això, però, com assenyala Teresa Vinyoles, el llibre reflecteix que hi hagué, durant l'excavació i també després, un diàleg constant entre les fonts arqueològiques i escrites i la gent que feia l'excavació o n'estudiava els materials. Aquesta complicitat ha permès que, al llarg de les pàgines del volum, es responguin moltes de les qüestions que ens podem plantejar sobre la història i sobre les característiques d'aquesta fortificació. Aquest volum representa una notable aportació al coneixement d'aquest castell excepcional i al descobriment de com era la vida quotidiana de la gent que en féu ús o bé que hi vivia.

Jordi Bolòs

PASSARRIUS, Olivier; DONAT, Richard i CATAFAU, Aymat (dir.), *Vilarnau. Un village du Moyen Âge en Roussillon*, Editions Trabucaire – Conseil Général des Pyrénées Orientales, Collection Archéologie Départementale, Pôle Archéologique Départementale, Canet, 2008, 516 p., ISBN 978-284974-064-4.

L'obra que estem comentant és el resultat del treball de recerca històrica i arqueològica iniciat l'any 1995 per un dels seus directors, Olivier Passarrius, jove investigador que en aquelles dates estava realitzant la seva recerca per aconseguir el títol de doctor en Història Medieval. Entre l'any 1996 i 1998 va fer un seguit de campanyes preventives al jaciment de Vilarnau, continuant posteriorment la recerca en les campanyes programades que van finalitzar l'any 2002. En el decurs d'aquestes intervencions es va configurar l'equip interdisciplinari dirigit pel mateix Olivier Passarrius en col·laboració amb Richard Donat, antropòleg del CNRS i Aymat Catafau, medievalista del CRHiSM de la Universitat de Perpinyà.

El resultat final ha estat aquesta obra en què destaca el treball interdisciplinari, l'esforç per establir els enllaços i la complementaritat entre les dades procedents de les diferents fonts d'informació. Al treball arqueològic de camp se sumen les prospeccions sobre el territori, els estudis i les anàlisis de les restes materials, i la recerca documental, amb l'objectiu de construir un discurs històric que va més enllà dels aspectes tècnics i metodològics propis de la disciplina arqueològica.

L'obra, precedida de les presentacions i introduccions habituals, s'estructura en sis capítols més unes conclusions finals, en què s'aborden diversos temes:

Estudi territorial sobre la *Campagne de Ruscino*, a partir de fonts textuais, anàlisis planimètriques i prospeccions sobre el terreny (capítol I).

Estudis sobre el lloc de Vilarnau a partir dels textos (capítol II), les aportacions de l'arqueologia (capítol III) i l'estudi detallat de la necròpolis, amb prop de 900 enterraments excavats i analitzats (capítol IV).